

СТАНОВИЩЕ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ НА ЛЬВІВЩИНІ (1940 – 1945 рр.)

1. Іванов В.Ф., Волошенко О.В. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенко; За науковою редакцією В.В. Різун. – Київ: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.

2. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні // Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ispp.org.ua/news_44.htm

3. Мастерман Л. Обучение языку средств массовой информации: теория и практика // Перспективы. Вопросы образования. – 1985. – № 2. – С. 37 – 48.

4. Найдьорова Л.А. МЕДІАОСВІТА – вимога сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <https://docs.google.com/document/d/1Y5EfkNJJaHR7H7XtI17VwrxGH4OvPIDkOmOvTu7N0hw/edit>

5. Онкович Г.В. Засоби масової комунікації у термінологічному просторі медіа-освіти // Дивослово. – 2007 (а). – № 5. – С. 29 – 31.

6. Онкович Г.В. Медіапедагогіка. Медіаосвіта. Медіадидактика // Вища освіта України. – 2007 (и). – № 2. – С. 63 – 69.

7. Онкович Г.В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – Д. 1. – С. 130 – 137.

8. Федоров А.В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. Таганрог: Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. 64 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015

УДК 37.018.32(477.83)(091)“1940/1945”

Анна Резанцева, аспірант Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СТАНОВИЩЕ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ НА ЛЬВІВЩИНІ (1940 – 1945 рр.)

У статті на основі аналізу літератури та джерел проаналізовано становище дитячих будинків в умовах Великої Вітчизняної війни на прикладі Львівщини. З'ясовано масштаби руйнації дитячих виховних установ, рівень життя дітей, зроблено висновок про умови їхнього існування.

Ключові слова: дитячий будинок, діти-сироти, ОблВНО.

Табл. 1. Літ. 6.

Анна Резанцева, аспірант Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПОЛОЖЕНИЕ ДЕТСКИХ ДОМОВ НА ЛЬВОВЩИНЕ (1940 – 1945 гг.)

В статье на основе анализа литературы и источников проанализированы положение детских домов в условиях Великой Отечественной войны на примере Львовской области. Выяснено масштабы разрушения детских воспитательных учреждений, уровень жизни детей, сделан вывод об условиях их существования.

Ключевые слова: детский дом, дети-сироты, ОблВНО.

Anna Rezantseva, Postgraduate Student
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

CONDITION OF ORPHANAGES IN LVIV REGION (1940 – 1945)

The article analyzed the condition of orphanages in war in Lviv region on the basis of literature and sources. It was found extent of destruction of educational establishments for children, standard of living and we concluded about their conditions of existence.

Keywords: orphanage, orphans, Regional Department of Public Education.

Розбудова сьогоденного демократичного суспільства не можлива без виховання свідомого громадянина. У всіх цивілізованих державах впродовж віків у становленні громадянина визначну роль відіграє виховання. Природним є, коли дитина від народження виховується у сім'ї. Але, на жаль, є обставини, коли дитина залишається без батьківської опіки. Тоді цю надзвичайно важливу і відповідальну роль на себе бере суспільство. У різні часи були різні підходи до виховання дітей-сиріт.

На сьогоднішній день актуальним є здійснення змін у системі опіки над дітьми-сиротами,

оскільки кількість бездоглядних дітей та дітей-сиріт зростає в Україні. Опрацювавши і проаналізувавши соціально-педагогічні практики середини минулого століття, опираючись на традиції, та ідеї які історично склались у вітчизняній опіці, вибравши позитивний досвід і недоліки, на розглянутих фактах ми можемо переосмислити педагогічні підходи щодо виховання дитини-сироти, та підготовки дитини-сироти до життя.

Педагогіка досліджує виховання, яке є складним і багатограним процесом підготовки людини до повноцінного життя в суспільстві. Саме пов'язана з вихованням проблематика

СТАНОВИЩЕ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ НА ЛЬВІВЩИНІ (1940 – 1945 рр.)

окреслює предмет її як науки. Предмет педагогіки – виховна діяльність, що здійснюється в закладах освіти людьми, уповноваженими на це суспільством. Виховання як суспільне явище зародилося у зв'язку з практичною потребою пристосування підростаючого покоління до умов суспільного життя і виробництва. Здійснюється воно через засвоєння дітьми основних елементів соціального досвіду в процесі залучення їх дорослими до суспільних відносин, системи спілкування і суспільно необхідної діяльності [6].

Вихованню дітей присвячено багато праць відомих педагогів. К.Д. Ушинський наголошував на важливості визначення мети і завдань виховання: “Що сказали б ви про архітектора, який, закладаючи нову будівлю, не зумів би відповісти на ваше запитання про те, що він буде будувати, – храм, присвячений богу істини, любові й правди, чи просто дім, готель, кухню, кузню, музей чи, нарешті, хлів для складання туди різного, нікому не потрібного мотлоху? Те саме ви повинні сказати про вихователя, який не зможе чітко визначити вам мету своєї виховної діяльності. Ось чому, ввіряючи вихованню чисті й вразливі душі дітей, ввіряючи для того, щоб воно привело в них перші, а тому й найглибші риси, ми маємо цілковите право спитати вихователя, якої мети він добиватиметься в своїй діяльності, і вимагати на це питання ясної й категоричної відповіді”.

“Я під цілями виховання, – підкреслював А.С. Макаренко, – розумію програму людської особи, проблему людського характеру, причому в поняття характеру я вкладаю весь зміст

особистості, тобто і характер зовнішніх проявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і геть усю картину людської особи; я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму людської особи, до якої повинні прагнути” [6].

Відомо, що процес виховання і соціалізації дітей в інтернатах, дитячих будинках відрізняється від виховання дітей у сім'ї в першу чергу ізоляваністю від зовнішніх впливів, браком засобів для індивідуального підходу, діти які виховуються у закритих закладах не мають можливості бачити модель сім'ї, сімейних і культурних цінностей, що призводить до низки порушень у сприйманні соціальних норм, правил життя у соціумі. Саме тому, важливим є вивчення попереднього досвіду виховання дітей-сиріт, для подолання проблем у вихованні, які впливають на подальшу долю дітей-сиріт у дорослому житті.

Проблему дитячого сирітства, а також його подолання і роботу державних органів у даному напрямку досліджували: А.М. Нечаєва – вивчала правову охорону дитинства, Б. Ступарик, П. Картавий, Т. Веронська – описували життя і побут населення (1943 – 1945 рр.), І.Б. Плугатор – автор кандидатської дисертації на тему “Теорія і практика опіки дітей і молоді України (1945 – 1991 рр.)”.

Джерельною базою статті слугували документи обласного державного архіву Львівської області. Це проекти рішень, довідки, та листування з народним комісаріатом, звіти, доповідні записки, акти і інші документи про стан, роботу дитячих будинків і патронажу по м. Львову і Львівській області.

Таблиця 1.

Відомості за кількість і зріст дітей в Дитячих будинках Львівської обл. станом на 1 вересня 1940 р

Назва та адреса ДБ	Скільки поміщається дітей	Скільки зараховано дітей	Хлопці	Дівчата	Діти переростки
№ 1 вул. Кадетська	500	430	288	142	37
№ 2 вул. Вітольда 13	50	48	48	–	15
№ 3 вул. Янівська	200	196	103	92	15
№ 5 вул. Погулянка	75	61	28	32	–
№ 7 вул. Задвірнянська 16	80	80	38	43	5
№ 8 вул. Золота 10	70	70	64	7	18
По місту	1175	1018			

Відслідковуючи історичний аспект означеної проблеми на території Львівщини на початку Великої Вітчизняної війни, можна узагальнити, що контингент дитячих будинків з 1940 р до 1941 р. значно зріс. За матеріалами Львівського обласного державного архіву станом на 1 вересня 1940 р. у місті Львові налічувалось шість дитячих будинків.

Уже на 01.01.1941 р. відзначається значний ріст наповненості дитячих будинків дітьми-сиротами, який зафіксований у титульному списку дитячих будинків “нкосвіти” загального типу у Львівській обл. Якщо, станом на 1 вересня 1940 р., по області, налічувалось 13 дитячих будинків з сумарною кількістю 1735 місць, з них заповнено було лише 1450 місць, то вже на 1 січня 1941 р. у дитячих будинках вільних місць не залишалось [2].

Про непросте становище дитячих будинків ще на початку війни, можна судити за відомістю на потреби промтоварів на Львівську обл. за 1941 р., у переліку необхідних речей були: “зимові пальта, верхні костюми, головні убори, простирадла, матраци, рушники, взуття, наволочки, клейонки” [2, 6].

Сирітство і бездомність супроводжувалась часто хворобами. У акті обстеження проведеному у дитячому будинку у с. Брюховичах за 1941 р. описані дитячі захворювання. У даному дитячому будинку були діти шкільного віку і 47 дітей дошкільного віку. Багато дітей хворіли, згідно акту обстеження, із загальною кількістю дітей 73 особи, оглянуто було 70. На час огляду двох дітей не було, а одна дівчинка втекла. Стан захворюваності був жахливий, із 70 дітей 42 були хворими. Серед хворих дітей “7 мали коросту, 13 продермію, 6 перебула, в 11 дітей підозра на грибницю волосяної частини голови, з відмороженими руками було 7 дітей”. У висновках акту вказується, що причиною інфекції продермії та корости є невідповідна особиста гігієна дітей дитбудинку та не ізолюваність хворих дітей [1, 13].

Щоб собі допомогти, дитячі будинки утримували господарства, у яких розводили господарських тварин. За даними відомості 1941 р. по Львівській обл. у дитячих будинках було налічено всього 28 коней, 61 корова, свиней 102, дрібної птиці 201. Яскравим прикладом такої діяльності був дитячий будинок, розміщений на вулиці Кадетській у місті Львові, в якому було найбільше господарство серед дитячих будинків у Львові – там утримували 2 коней і 33 свині [1].

Проте, господарство і господарські приміщення відбирались владою у дитячих будинків і передавались у колгоспи. Господарства підтримували існування дитячих будинків, а їхня втрата значно погіршувала і так непросту

ситуацію дитячих будинків. Серед документів, про стан дитячих будинків у львівській області, є переписка між “Львівським ОБЛВНО і Кам'яно-Струмилівським райвиконкомом ради депутатів трудящих”. Предметом переписки, власне, є постанова про конфіскацію майна дитячого будинку. Результатом даної переписки є рішення від 24 березня 1941 р. За рішенням Львівським ОБЛВНО була ухвалена передача до колгоспу “ім. 23 Річниці РОЧА в селі Сілець-Беньків садиби, садка площею 3га, посадки полуниці площею 0.50 га, парникового господарства на 35 рам, сторожки біля парникового господарства і пасіки на 5 вуликів”. До того ж Львівський ОБЛВНО, у постанові, просить відмінити постанову Кам'яно-Струмилівського Райвиконкому Ради Депутатів Трудящих від 24 березня як таку, що розвалює роботу дитячого будинку, підриваючи економічну базу дитбудинку. Крім того, постанова Кам'яно-Струм. виконкому суперечить рішення постанови раднаркома СРСР і ЦК ВКП/б/ про допоміжне господарство при дитбудинках [1, 21].

Даний документ є наглядним прикладом, того, що рішення прийняті стосовно дитячих будинків і їхнього майна повинні були виконуватись в обов'язковому порядку і не підлягали оскарженню.

З огляду на джерельну базу, можна припустити, що в умовах воєнної доби, дитячим будинкам влада не приділяла достатньо уваги. Оскільки, у матеріалах львівського адміністративного державного архіву у справах ОБЛВНО ґрунтовні дані про дитячі будинки подаються до 1941 р. Яка була подальша доля цих будинків у період з 1941 по 1944 – 1945 рр. достеменно невідомо, оскільки фрагменти документів, які залишилися з того часу засвідчують про діяльність інтернатів, починаючи з 1944 р. Відомо, що на жовтень 1945 р. у Львові було 6 дитячих будинків, а також спецшколи для глухонімих, сліпих та розумово відсталих. Контингент дітей у дитячих будинках становив 600 дітей.

Під час окупації багато освітніх приміщень були віддані на установи воєнного призначення. Будівлі шкіл, дитячих будинків та інших освітніх закладів віддавалися під госпіталі, гуртожитки для військових, військові склади, їдальні та інше. Так один із дитячих будинків був переданий під потреби воєнного часу, про що свідчить довідка за 1945р.: “Дитячий будинок по вулиці Янівській 34 десятки років був одним з найбільш пристосованим дитячим будинком. За часів німецької окупації тут теж був дитячий будинок. З приходом Червоної Армії у м. Львів у 1944 р. Міське ВНО призупинив роботу цього дитячого

будинку і збору дітей в нього, але незаконно це приміщення було зайнято військами НКГБ, потім впустили до себе польову пошту” [4, 154].

Події воєнного часу негативно вплинули на становище дитячих будинків. До поганого забезпечення дитбудинків додавалась проблема недостатньої кількості педагогів. Про це ми можемо дізнатись з відомості про стан дитячих будинків за 1945 р.: “Педкадрами дитбудинки не повністю забезпечені, по причині, хто з вихователів польської національності виїжджають до Польщі. М’яким інвентарем дитячі будинки забезпечені на 80% це одежа і білизна. Не вистачає твердого інвентарю: 300 ліжок, 800 крісел, 250 столів, 150 шаф, посуду кухонної дуже мала кількість...”. Був брак і у продовольчих продуктах: “Не вистачає у дитячих будинках шкла для остеклення вікон, на це потрібно 850 кв. м. шкла. У 5 дитячих будинках проведено газ і на 20% завезено палива. Для повного забезпечення дитячих будинків паливом потрібно 450 куб. м. дров і 200 тон вугілля. До цього часу дитячі будинки, ще не забезпеченні овочами. До сьогоднішнього дня Міський Відділ Торгівлі не дав ніяких планів для забезпечення дитячих будинків яриною. В місяці вересні до 18 Міськторгвідділ не відпустили ніяких овочів, цукру і круп. Від 1 серпня не відпущено ні 1 кг. мила для дитячих будинків. Підручниками, зошитами та канцтоварами дитячі будинки частково забезпечені”. Відомість за 1945 р. є віддзеркаленням стану усіх структур, у компетенцію яких входило виховання дітей [4, 3].

Попри відсутність даних за 1942 – 1944 рр., можна допустити, що вся освітня система, а особливо дитячі будинки, у даний історичний період переживали скрутні часи. На основі постанов прийнятих центральною владою, доцільно вважати, що бракувало матеріального, соціального забезпечення для вирішення проблеми бездомності і сирітства. Саме тому влада зобов’язувала населення брати дітей-сиріт на патронат. Предметом особливої опіки з перших днів війни стало влаштування дітей, які залишились без сім’ї і втратили батьків. Для подолання сирітства була прийнята постанова НСК СРСР від 23 січня 1942 р. “Об устройстве детей, оставшихся без родителей”. Вважаючи влаштування дітей, які залишились без батьків однією з найважливіших державних справ, проводились заходи щодо попередження дитячої безпритульності, НСК СРСР передбачав створення відповідних органів при виконкомах по влаштуванню таких дітей. Одночасно НКВД СРСР мало виявляти дітей і поміщати їх у

приймники-розподільники. До того ж, згідно ч. 2 ст. 4 Постанови, діти у віці до трьох років включно, які поступали у прийомними-розподільники, передавались для негайного влаштування через місцеві органи охорони здоров’я у дитячі будинки, або ж на патронат. Одночасно пропонувалося широко застосовувати влаштування дітей у сім’ях робочих, службовців, колгоспників шляхом укладення договору про патрунування [5, 36].

Дана постанова від 23 січня 1942 р. примітна ще тим, що вона продовжила організаційне оформлення справи з охорони дитинства. “Наркомосу” союзних республік від сьогодні дозволялося мати спеціальних інспекторів з організації патрунування дітей. З розвитком цього положення постановою РНК СРСР ВІД 25 листопада 1942 р. “О выполнении постановления РНК СРСР от 23 января 1942 р. “Об устройстве детей, оставшихся без родителей” в районах, міських відділах народної освіти вводилась посада інспектора з патрунування, опіки і усиновленню, а у складі управління дитячими будинками організовувався відділ з охорони прав дітей, який мав вести роботу з патрунування, опіки, усиновленню і працевлаштуванню дітей [5].

Не дивлячись на те, що Відділи народної освіти займались переважно охороною прав дітей старше трьох років, вони вирішували також питання, які стосувалися маленьких дітей. Тому 8 квітня 1943 р. РНК СРСР утвердив інструкцію, у якій чітко розмежовувались повноваження між компетенцією органів охорони здоров’я і народної освіти. В обов’язки перших входила опіка за дітьми віком до трьох років, другі повинні були займатись влаштуванням дітей, котрі досягли трьох років і більше [5].

Отже, на основі використаних матеріалів, можна зробити висновок, що ще до початку Великої Вітчизняної Війни становище закладів, які виконували освітню і виховну функцію для дітей позбавлених батьківської опіки, було вкрай непростим. З початком Великої Вітчизняної Війни, матеріали щодо роботи даних закладів у львівській області не відслідковуються аж до 1944 – 1945 рр., тому скласти об’єктивний аналіз діяльності даної структури у Львові вкрай складно. Відомо, що тогочасна влада, у воєнні роки, першочергово намагалась вирішити питання з осиротілими дітьми. З цього приводу були прийняті постанови НСК СРСР “Про влаштування дітей, котрі залишились без батьків”. Очевидно, що дана постанова була обов’язкова до виконання по всій державі. Проте, немає достовірних даних про чисельність дитячих будинків і їх робочий стан, за час війни, у Львові.

РЕЦЕПЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВИХ (ДЕРЖАВНИХ І ПРИВАТНИХ) ШКІЛ В УКРАЇНІ В ДІАХРОНІЧНОМУ РАКУРСІ

1. Центральний державний архів м. Львів. – Ф № 163 (ОБЛВНО) – Оп. 1 – Спр. 200 (Звіти, доповідні записки, акти і інші документи про стан дитячих будинків і патронажу по м. Львову і Львівській області). – на 154 арк.

2. Центральний державний архів м. Львів. – Ф № 163 (ОБЛВНО) – Оп. 3 – Спр. 201 – на 33 арк.

3. Центральний державний архів м. Львів. – Ф № 402 (Львівський міськвиконком) – Оп. 4 – Спр. 8 – на 150 арк.

4. Нечаєва А.М. Правовая охрана детства в СССР / Отв. ред. В.П. Мозолин; Академия наук СССР. Института государства и права. – М.: наука, 1987. – 112 с.

5. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 528 с.

6. Ягупов В.В. Педагогіка: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015

УДК 37.05:373.3(477)

Ольга Пилипів, аспірант II року навчання Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РЕЦЕПЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВИХ (ДЕРЖАВНИХ І ПРИВАТНИХ) ШКІЛ В УКРАЇНІ В ДІАХРОНІЧНОМУ РАКУРСІ

У статті проаналізовано місце і роль розвитку українських початкових шкіл, починаючи від дохристиянської доби, закінчуючи сьогоденням. Відстежені історичні передумови та чинники виникнення зазначених інституцій. З'ясовано відмінності та подібності державних і приватних навчальних закладів.

Ключові слова: початкова школа, державна освіта, приватна освіта, методика викладання, шкільництво, концепція національної освіти.

Лит. 7.

Ольга Пылыпив, аспирант II года обучения Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника

РЕЦЕПЦІЯ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТТЯ НАЧАЛЬНИХ (ГОСУДАРСТВЕННИХ І ЧАСТНИХ) ШКОЛ В УКРАЇНІ В ДІАХРОНІЧНОМУ РАКУРСІ

В статті проаналізовано місце і роль розвитку українських початкових шкіл, починаючи з дохристиянського часу і до сьогодення. Просліджені історичні передумови і фактори виникнення зазначених інституцій. Досліджено відмінності і схожість державних і приватних навчальних закладів.

Ключевые слова: начальная школа, государственное образование, частное образование, методика преподавания, школьничество, концепция национального образования.

Olga Pylypiv, II year Graduate Student Precarpathian National University by V. Stefanyk

RESRPTION OF UKRAINIAN SCHOOLS (STATE AND PRIVATE) FORMATION AND DEVELOPMENT FROM DIACHRONIC ANGLE

Place and role of Ukrainian primary schools development starting from pre-Christian time up to nowadays are analyzed in the article. Prerequisites and origin factors of mentioned above institutions are traced. Differences and similarities of state and private educational establishments are researched.

Keywords: primary school, state education, private education, teaching methods, school science, national education conception.

Постановка проблеми. Перш ніж вести мову про види початкових шкіл України, гадаємо, варто зосередити увагу на діахронічному вимірі формування та діяльності вищевказаних закладів. Власне, це й ляже в основу презентованої розвідки, позаяк перед тим, як дати характеристику певному явищу, варто дослідити його історію. У зв'язку з цим **мета статті** полягає у визначенні істотних особливостей існування та поступу державних і

приватних українських шкіл від давнини і до сьогодення. Відповідно, вона передбачає розв'язання таких **завдань**:

- піддати розгляді історичні чинники, що вплинули на появу початкових шкіл в Україні загалом;

- з'ясувати відмінності та подібності презентованих інституцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечно, історія становлення початкових шкіл